ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଧର୍ମ ସଂସ୍କାର ଆନ୍ଦୋଳନ ଏବଂ ଆଞ୍ଚଳିକ ସଂସ୍କୃତିର ବିକାଶ

ଭକ୍ତି ଏବଂ ସୁଫି ଧର୍ମ ଆନ୍ଦୋଳନ

ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଇସଲାମ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ପରସ୍ପର ଉପରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହା ଫଳରେ ଉଭୟ ହିନ୍ଦୁ ଏବଂ ମୁସଲମାନ ସନ୍ଥମାନେ ଧର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହିଥିବା ଜଟିଳତାକୁ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଏହା ଭକ୍ତି ଏବଂ ସୁଫି ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲା ।

> କବୀରଙ୍କ ଜନ୍ମ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଠିକ ତଥ୍ୟ ନମିଳୁଥିବାରୁ ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଷ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ଯଥା : ୧୪୪୦-୧୫୧୮ ଖ୍ରୀ.ଅ.

ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ

ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନର ସନ୍ଥମାନେ ସରଳ ଏବଂ ନିରାଡମ୍ବର ଧର୍ମ ଉପାସନା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ସେମାନେ ଭକ୍ତିକୁ ମୁଖ୍ୟ ଆଧାର କରି ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରିବା ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନର ସନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କବୀର, ନାନକ ଏବଂ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲେ ।

କବୀର(୧୪୪୦-୧୫୧୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ):

କବୀର

ବନାରସରେ କବୀର ନାମକ ଏକ ତନ୍ତୀ ଭକ୍ତି ଧର୍ମର ପ୍ରମୁଖ ପ୍ରଚାରକ ଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସନ୍ତାନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମା' ତାଙ୍କୁ ବନାରସରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଏକ ମୁସଲମାନ ତନ୍ତୀ ଦମ୍ପତି ପାଳନ କରିଥିଲେ । ସେ କହୁଥିଲେ ଉଭୟ ହିନ୍ଦୁ ଏବଂ ମୁସଲମାନ ଏକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ସନ୍ତାନ । ସେମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀ ନୁହଁନ୍ତି । ଈଶ୍ୱର ଏକ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନାମ ଉପରେ କଳହ ନକରି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରେମ କରିବା ଉଚିତ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପାଇବାକୁ ହେଲେ ଭକ୍ତି ଏକମାତ୍ର ମାଧ୍ୟମ ବୋଲି ସେ କହିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ଅସ୍ଥାୟୀ । କବୀର ଜାତିପ୍ରଥାର ଘୋର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । ଛୁଆଁ ଅଛୁଆଁ, ସାନ ବଡ଼ ଏସବୁ କଥା ମଣିଷ ତ୍ୟାଗ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବାଣୀମାନ 'ବୀଜକ' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲିପିବଦ୍ଧ । ଏହା ସରଳ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଭଜନଗୁଡ଼ିକ 'ଦୋହା' ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । କବୀରଙ୍କ ଅନୁଗାମୀମାନେ 'କବୀରପନ୍ଥୀ' ନାମକ ଏକ ଗୋଷ୍ଠୀ ସୃଷ୍ଟି କରି ତାଙ୍କ ବାଣୀକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରାଇଥିଲେ ।

> ଜଣେ 'କବୀରପନ୍ଥୀ' ଭାବରେ ତୁମେ କେଉଁ କେଉଁ କଥା ଉପରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେବ, ଲେଖ ।

> **ତୁମେ ଜାଣିଛ କି?**
>
> ଦୋହା– ଦୁଇ ଧାଡ଼ିରେ ରଚିତ ଭଜନ ଯାହା ଗୋଟିଏ କଥା ବା ଭାବକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥାଏ। କବୀର ତାଙ୍କ ଦୋହା ମାଧ୍ୟମରେ ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରାଇଥିଲେ ।

ଗୁରୁ ନାନକ(୧୪୬୯-୧୫୩୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ):

ଏହି ସମୟରେ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଭକ୍ତି ଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକ ନାନକ ପଞ୍ଜାବର ତଲ୍‌ୱଣ୍ଡିଠାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଶିଖ୍‌ଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଥିଲେ । ସେ କହୁଥିଲେ ''ଈଶ୍ୱର ହିଁ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ଏବଂ ଏ ପୃଥିବୀର ସୃଷ୍ଟି କର୍ତ୍ତା। ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲେ ମଣିଷ ଶାନ୍ତି ଏବଂ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିପାରିବ। ନିର୍ମଳ ମନ ଏବଂ ଉତ୍ତମ ଚରିତ୍ରର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ ଈଶ୍ୱରପ୍ରାପ୍ତି ସହଜ ହୋଇଥାଏ।'' କବୀରଙ୍କ ପରି ସବୁ ମଣିଷ ସମାନ ଏବଂ ଏକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ସନ୍ତାନ ବୋଲି ସେ କହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ବାଣୀ 'ଆଦିଗ୍ରନ୍ଥ' ବା 'ଗୁରୁଗ୍ରନ୍ଥ ସାହେବ'ରେ ଲିପିବଦ୍ଧ । ଏହା ଶିଖ୍‌ମାନଙ୍କର ପବିତ୍ର ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଗୁରୁନାନକ

'ଆଦିଗ୍ରନ୍ଥ' ଯେପରି ଶିଖ୍‌ମାନଙ୍କର ପବିତ୍ର ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ, ସେହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରି ଲେଖ ।

ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ(୧୪୮୬-୧୫୩୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ) :

କବୀର ଓ ନାନକଙ୍କ ପରି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଚାରକ ଥିଲେ । ସେ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ନବଦ୍ୱୀପରେ ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମର ସମସ୍ତ ପୂଜାପାଠକୁ ତୀବ୍ର ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱାରୋପ କରୁଥିଲେ । ସେ କହୁଥିଲେ- ପ୍ରକୃତ ଈଶ୍ୱର ଉପାସନା ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତି, ଗୀତ ଏବଂ ନୃତ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ସେ ସବୁଜାତିର ଲୋକଙ୍କୁ ଶିଷ୍ୟ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଯବନ ହରିଦାସ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ବାଣୀ 'ଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ' ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି ।

ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି?

ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ବାଲ୍ୟନାମ ଥିଲା ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ବା ନିମାଇଁ । ତାଙ୍କ ପିତା ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ଏବଂ ମାତା ଶାନ୍ତିଦେବୀ । ଗୁରୁ ଈଶ୍ୱରୀପୁରୀଙ୍କଠାରୁ ସେ କୃଷ୍ଣମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ସହିତ ମୃଦଙ୍ଗ, କରତାଳ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ସହାୟତାରେ କୃଷ୍ଣନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରି ସେ ନଗର ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ ।

ଭକ୍ତିଧର୍ମର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସନ୍ଥ

ଭକ୍ତି ଧର୍ମରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ଜ୍ଞାନେଶ୍ୱର ଥିଲେ ଅନ୍ୟତମ । ସେ ଗୀତାକୁ ମରାଠୀ ଭାଷାରେ ଲେଖି ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ପାରିଥିଲେ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରେ ନାମଦେବ ଏବଂ ତୁକାରାମ ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନର ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରମୁଖ ସନ୍ଥ ଥିଲେ । ତୁକାରାମ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପରି ଭଜନ କୀର୍ତ୍ତନ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସନ୍ଥମାନଙ୍କର ସରଳ ଜୀବନ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା ।

ନାମଦେବ

ତୁକାରାମ

ଜ୍ଞାନେଶ୍ୱର

ସୁଫି ଧର୍ମ ଆନ୍ଦୋଳନ:

ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବହୁ ମୁସଲମାନ ସନ୍ଥ ଧର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହିଥିବା ଜଟିଳତାକୁ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ସୁଫି କୁହାଯାଉଥିଲା । ସୁଫି ସନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖ୍ୱାଜା ମୋଇନୁଦ୍ଦିନ୍ ଚିସ୍ତି ଅନ୍ୟତମ ଥିଲେ । ସେ ଆଜମିରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ଶେଖ୍ ନିଜାମୁଦ୍ଦିନ ଅଉଲିୟା ଥିଲେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସୁଫି ସନ୍ଥ । ସେ ଦିଲ୍ଲୀ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗିୟାସପୁରଠାରେ ରହୁଥିଲେ । ଆଜୋଧାନ୍ (ବର୍ତ୍ତମାନ ପାକିସ୍ତାନ)ର ବାବା ଫରିଦ୍, ଗୁଜୁରାଟର ସାହା ଆଲାମ୍ ବୁଖାରୀ, ମୁଲତାନ୍‌ର ବାହାଉଦ୍ଦିନ କାଜାରିଆ, ସିଲହଟର ଶେଖ ସିଆଉଦ୍ଦିନ୍ ଆଦି ସେ ସମୟର ଅନ୍ୟ ସୁଫି ସନ୍ଥ ଥିଲେ ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି?

ସୁଫି–ସୁଫ୍ ବା ଉଲ୍‌ର ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିଥିବା ମୁସଲମାନ ସନ୍ଥ ବା ଫକୀରଙ୍କୁ 'ସୁଫି' କୁହାଯାଏ ।

ଭକ୍ତି ଓ ସୁଫି ଧର୍ମ ଆନ୍ଦୋଳନର ଫଳାଫଳ

ଭକ୍ତି ଏବଂ ସୁଫି ଧର୍ମ ଆନ୍ଦୋଳନର ଫଳାଫଳ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଏହି ଧର୍ମ ଆନ୍ଦୋଳନ ଉଭୟ ହିନ୍ଦୁ ଏବଂ ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ପର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କରାଇଥିଲା । ଏହା ଏକ ନୂତନ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ବିକାଶ ଦିଗରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । କବୀର ଓ ନାନକ ଆଦି ଧର୍ମଗୁରୁମାନେ ସମାଜରେ ଥିବା ଜାତିପ୍ରଥାକୁ ନିନ୍ଦା କରିଥିଲେ । ନାରୀ ଜଣେ ପୁରୁଷଠାରୁ ହୀନ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେମାନେ ବିବେଚନା କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ

ରାଣୀ ମୀରାବାଈ

ରାଜସ୍ଥାନର ଜଣେ ରାଜପୁତ୍ ରାଣୀ ମୀରାବାଈ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଭକ୍ତ ହୋଇ ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଳିତ ଭଜନମାନ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ 'ପୀର'ଙ୍କୁ ଉପାସନା କରି ଫକୀରମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରୁଥିଲେ । ସେହିପରି ଭାବରେ ମୁସଲମାନମାନେ ହିନ୍ଦୁ ଦେବତା 'ନାରାୟଣ'ଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସାଂସ୍କୃତିକ ମିଳନ ଯୋଗୁଁ ସୁଲତାନ୍ ହୁସେନ୍ ଶାହାଙ୍କ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ 'ସତ୍ୟପୀର' ଉପାସନା ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲା। ଏହି ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ ଭାରତରେ ଏକତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଦିଗରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା।

ତୁମେ ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନର ଜଣେ ସନ୍ଥ ହୋଇଥିଲେ କେଉଁ କେଉଁ ଉପଦେଶମାନ ଦେଇଥାନ୍ତ, ଲେଖ ।

ଆଂଚଳିକ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ସଂଗୀତ ଓ ଚିତ୍ରକଳାର ବିକାଶ:

ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଆଂଚଳିକ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ସଂଗୀତ ଓ ଚିତ୍ରକଳାର ପ୍ରଭୁତ ବିକାଶ ହୋଇଥିଲା। ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ।

ଆଂଚଳିକ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ :

ଭକ୍ତି ଧର୍ମ ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରଭାବ ଫଳରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାରେ ଅନେକ ସାହିତ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା। ଭକ୍ତିଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକ ମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଧର୍ମବାଣୀକୁ ଆଂଚଳିକ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚାର କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ତେଲଗୁ, ତାମିଲ, କନ୍ନଡ, ଗୁଜୁରାଟୀ, ମରାଠୀ, ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗାଳୀ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ପଞ୍ଜାବୀ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ଭକ୍ତି ସଂଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲା। ସଂସ୍କୃତରେ ଲିଖିତ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ ହୋଇଥିଲା। ବଙ୍ଗଳାର ନସରତ୍ ଶାହା ମହାଭାରତ ଓ ରାମାୟଣକୁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି?

❖ ଅମୀର ଖୁସ୍ରୁଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ନାମ ମହମ୍ମଦ ହାସନ ଥିଲା।

❖ ସେ ଜଣେ କବି, ଐତିହାସିକ ଓ ସଂଗୀତଜ୍ଞ ଥିଲେ ।

❖ ଅମୀର ଖୁସ୍ରୁ ପାରସିକ ଭାଷାର ଏକ ନୂଆ ଶୈଳୀର ବିକାଶ କରିଥିଲେ। ଏହି ଶୈଳୀକୁ 'ସାବକ-ଇ-ହିନ୍ଦ' କୁହାଯାଏ।

ଓଡ଼ିଆ, ହିନ୍ଦୀ ପରି ଆଉ କେଉଁ କେଉଁ ଭାଷା, ଅଛି ଲେଖ ।

ସୁଫି ସନ୍ଥମାନେ ହିନ୍ଦୀରେ ଲିଖିତ ଭକ୍ତି ସଂଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ବିଭିନ୍ନ ସଂଗୀତ ସମାରୋହରେ ଗାନ କରୁଥିଲେ । ସୁଫି ସନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମାଲିକ ମହମ୍ମଦ ଜୟସୀ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ 'ପଦ୍ମାବତୀ' କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ। ଅମୀର୍ ଖୁସ୍ରୁ ହିନ୍ଦୀରେ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତୁଳସୀ ଦାସ ହିନ୍ଦୀରେ 'ରାମଚରିତ ମାନସ' ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ଜିଆଉଦ୍ଦିନ୍ ବରାଣୀ, ମିନ୍‌ହାଜ୍-ଉଦ୍ଦିନ୍-ସିରାଜ୍ ଏବଂ ଇଜାମି ପାର୍ସୀଭାଷାରେ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ପାର୍ସୀ ଓ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଉର୍ଦ୍ଦୁଭାଷା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ଯାହା ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ବହୁଳ ଭାବେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି?

❖ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଛାଉଣୀ । ସେ ସମୟରେ ସୈନ୍ୟମାନେ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ଏହି ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲେ ।

❖ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷାକୁ ପ୍ରଥମେ ଜବନ୍-ଇ-ହୁଣ୍ଡାଭି କୁହାଯାଉଥିଲା।

ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ବିଜୟନଗର ରାଜା କୃଷ୍ଣଦେବ ରାୟ ତେଲୁଗୁ ଭାଷାରେ 'ଆମୁକ୍ତମାଲ୍ୟଦା' କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ 'ମହାଭାରତ', ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ 'ଭାଗବତ' ଓ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ 'ଦାଣ୍ଡି ରାମାୟଣ' ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାର ବିକାଶ ହୋଇଥିବାରୁ ଲୋକମାନଙ୍କର କି କି ସୁବିଧା ହୋଇଥିବ, ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରି ଲେଖ ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି?

ମଧ୍ୟଯୁଗର ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ କୃତିଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି:-

- ସୁର ଦାସ- ସୁରସାଗର
- ରାମାନୁଜ - ବେଦାନ୍ତ ସଂଗ୍ରହ
- ଚାନ୍ଦ ବରଦାଇ - ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ରାସୋ
- ମିନ୍‌ହାଜ-ଉଦ୍ଦିନ୍-ସିରାଜ୍-ତ୍‌ବାକତ୍-ଇ-ନାସିରୀ
- ଜିଆଉଦ୍ଦିନ ବରାଣୀ- ତାରିକ୍-ଇ-ଫିରୋଜ ଶାହୀ
- ଅମୀର୍ ଖୁସ୍ରୁ - ତାରିଖ-ଇ- ଆଲାହୀ

ଚିତ୍ରକଳାର ବିକାଶ

ମଧ୍ୟଯୁଗରେ କାନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଚିତ୍ରମାନ ଅଙ୍କନ କରାଯାଉଥିଲା । ରାଜବାଟୀକୁ ସୁନ୍ଦର କରିବା ପାଇଁ ଏହାର କାନ୍ଥରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରମାନ ଅଙ୍କନ କରାଯାଉଥିଲା । ସୁଲତାନୀ ଶାସନ ସମୟରେ ବହିକୁ ସୁନ୍ଦର କରିବା ପାଇଁ ବହୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିତ୍ରମାନ ରଙ୍ଗଦ୍ୱାରା କରାଯାଉଥିଲା । ଅନେକ ସମୟରେ ରାଜାମାନଙ୍କର ଚିତ୍ରକୁ ରଙ୍ଗ ଦିଆଯାଇ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରାଯାଉଥିଲା । ଆକବର ତସ୍‌ବୀରଖାନା (ଚିତ୍ରକରମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟଶାଳା) ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ବିଭିନ୍ନ ଅଂଚଳରୁ ଚିତ୍ରକରମାନେ ଆସି ଏକାଠି ହୋଇ ଚିତ୍ର ତିଆରି କରୁଥିଲେ ।

ଏହି ଚିତ୍ରକରମାନେ ଭାରତୀୟ ଓ ପାର୍ସୀ ଚିତ୍ରକଳାର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଏକ ନୂଆ ଚିତ୍ରକଳା ଶୈଳୀର ବିକାଶ ଘଟାଇଥିଲେ । ସାଧାରଣତଃ ଶିକାର, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଚିତ୍ର ଓ ରାଜ ଦରବାରର ଦୃଶ୍ୟ ଚିତ୍ରକଳାରେ ବିଶେଷ ଭାବେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଚିତ୍ରକଳାରେ ନାଲି ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୀଳ ରଙ୍ଗର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିଲା ।

ମୋଗଲ ଚିତ୍ରକଳା

ଆକବର ଅନେକ ଦକ୍ଷ ଚିତ୍ରକରମାନଙ୍କୁ ଚିତ୍ର ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ

ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଚିତ୍ରକଳା

ଦସ୍‌ୱନ୍ତ ଓ ବସ୍‌ୱାନି ଅନ୍ୟତମ । ଆକବରଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ମୋଗଲ ଶାସକ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଅନେକ ପ୍ରାଦେଶିକ ରାଜାମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଚିତ୍ରକଳାର ଅନେକ ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା।

ଯଦି ସେତେବେଳେ ଆକବରଙ୍କ ଦରବାରରେ ଚିତ୍ରକର ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତ ତେବେ ତୁମେ କିପରି ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଥାନ୍ତ, ଲେଖ ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି?

❖ ଆକବର ୧୭ଜଣ ବିଖ୍ୟାତ ଚିତ୍ରକରମାନଙ୍କୁ ଚିତ୍ର ତିଆରି ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୧୩ଜଣ ହିନ୍ଦୁଥିଲେ ।

ସଂଗୀତ କଳାର ବିକାଶ

ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ରାଜା ଓ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ସଂଗୀତ କଳାର ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା। ସୁଫି ଓ ଭକ୍ତିଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକମାନେ ସଂଗୀତ ସମାବେଶ ଆୟୋଜନ କରି ଭକ୍ତି ସଂଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ଜନପ୍ରିୟ କରିଥିଲେ । ଅମୀର୍ ଖୁସ୍ରୁ କବାଲି ମାଧ୍ୟମରେ ସୁଫି ଧର୍ମର ସଂଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ଜନପ୍ରିୟ କରାଇ ଥିବାବେଳେ ଭକ୍ତି ଧର୍ମର ଗୀତ ଗୁଡ଼ିକ କୀର୍ତ୍ତନ ମାଧ୍ୟମରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଥିଲା।

ସଂଗୀତ ସମାବେଶରେ କ'ଣ କରାଯାଏ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରି ଲେଖ ।

ଭାରତୀୟ ଓ ପାର୍ସୀ ସଂଗୀତର ମିଳନରେ ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସଂଗୀତର ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା। ଅମୀର୍ ଖୁସ୍ରୁ ସଂଗୀତ କଳାର ଜଣେ ପ୍ରତିଭାବାନ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ ।ସେ ପର୍ସିଆ-ଆରବୀୟ ସଂଗୀତ ଲୋକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପରିଚିତ କରାଇଥିଲେ ।ଏହାଛଡ଼ା ସେ ଜଣେ ଜଣାଶୁଣା କବି ଓ ସଂଗୀତଜ୍ଞ ଥିଲେ ।ସେ ସୀତାର ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ତବଲା ଓ ସାରଙ୍ଗୀ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ବେଶ ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲା।

ସୀତାର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ପରି ତୁମେ ଜାଣିଥିବା ଅନ୍ୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଲେଖ।

ଫିରୋଜ ଶାହା ତୁଗ୍ଲକ୍ଙ୍କ ସମୟରେ ପାର୍ସୀ ଭାଷାରେ ରାଗଦର୍ପଣ ଅନୁବାଦ ହୋଇଥିଲା। ଏହାଛଡ଼ା ଆକବରଙ୍କ ଦରବାର ମଣ୍ଡନ କରିଥିବା ସଂଗୀତଜ୍ଞ ତାନସେନ୍ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ସଂଗୀତକୁ ଅଧିକ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିଥିଲେ ।

ତୁମେ ଜାଣିଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସଂଗୀତଜ୍ଞମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖ ।

ସଂଗୀତର ବହୁବିଧ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଗୋୟାଲିୟର, ମାଳବ, ଗୁଜୁରାଟ, କାଶ୍ମୀର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସକମାନେ ଆବଶ୍ୟକ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା କରିଥିଲେ । ରାଜା ମାନ ସିଂଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ସଂଗୀତର ବିଭିନ୍ନ ରାଗଗୁଡ଼ିକର ନିୟମ 'ମାନ କୌତୁହଳ' ପୁସ୍ତକରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା।

ପାରସିକ-ଆରବିକ ସଂଗୀତ କଳା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ବିଜୟନଗର ରାଜ୍ୟର ସଂଗୀତକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା। ଏହା ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କୃତି 'ସଂଗୀତ ରତ୍ନାକର'ରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି।

ରାଗ ଚୋଖି ପରି ସଂଗୀତର ବିଭିନ୍ନ ରାଗଗୁଡ଼ିକର ନାମ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରି ଲେଖ।

ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଓ ଇସଲାମ ଧର୍ମର ମିଳନ ଫଳରେ ଉଭୟ ଧର୍ମର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ ବୁଝାମଣା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା। ଯାହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ଭାରତରେ ସୁଫି ଓ ଭକ୍ତିଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଆଂଚଳିକ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ସଂଗୀତ ଓ ଚିତ୍ରକଳାର ବିକାଶ ହୋଇଥିଲା।

ଆମେ କଣ ଶିଖିଲେ?

- ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଇସଲାମ ଧର୍ମ ଓ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ମିଳନ ଫଳରେ ଉଭୟ ଧର୍ମରେ ଥିବା ଅସୁବିଧାଗୁଡ଼ିକୁ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ସୁଫି ଓ ଭକ୍ତିଧର୍ମର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା।
- ଭକ୍ତିଧର୍ମର ପ୍ରବକ୍ତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କବୀର, ଗୁରୁ ନାନକ, ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ, ଜ୍ଞାନେଶ୍ୱର, ନାମଦେବ ଏବଂ ତୁକାରାମ ଅନ୍ୟତମ ।
- ସୁଫିଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକମାନେ ହେଲେ ନିଜାମଉଦ୍ଦିନ୍ ଅଉଲିୟା, ଖ୍ୱାଜା ମୋଇନୁଦ୍ଦିନ୍ ଚିସ୍ତି, ବାବାଫରିଦ୍, ଶାହାଆଲାମ୍ ବୁଖାରି ଅନ୍ୟତମ ।
- ସୁଫି ଓ ଭକ୍ତିଧର୍ମର ସାରତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକ ଆଂଚଳିକ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚାର ଫଳରେ ତେଲଗୁ, ତାମିଲ, କନ୍ନଡ, ଗୁଜୁରାଟୀ, ମରାଠୀ ଆଦି ଭାଷାର ବିକାଶ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା।
- ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ସଂଗୀତ ଓ ଚିତ୍ରକଳାର ଉନ୍ନତି ଚରମ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା।

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧. **ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ଦିଅ ।**

କ) ଭକ୍ତି ଓ ସୁଫି ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ହେବାର କାରଣଗୁଡ଼ିକ କଣ ?

ଖ) ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନର ସାରକଥାଗୁଡ଼ିକ କଣ ?

ଗ) ଭକ୍ତିଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କର ନାମ ଲେଖ ?

ଘ) ସୁଫିଧର୍ମ କେଉଁମାନେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ?

ଙ) ଭକ୍ତି ଓ ସୁଫି ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରର ଫଳାଫଳ କଣ ଥିଲା ?

ଚ) ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଆଂଚଳିକ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ କାହିଁକି ହୋଇଥିଲା ?

ଛ) ଚିତ୍ରକଳାର ବିକାଶ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ କିପରି ହୋଇଥିଲା ?

ଜ) ସଂଗୀତ କଳା ବିକାଶ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଯୁଗରେ ନିଆଯାଇଥିବା ପଦକ୍ଷେପଗୁଡ଼ିକ ଲେଖ ।

୨. **ତଳପ୍ରଶ୍ନର କେତେକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଉତ୍ତର ଦିଆଯାଇଛି। ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁଟି ଠିକ୍ ତା ପାଖରେ ଠିକ୍ (✓)ଚିହ୍ନ ଦିଅ ।**

କ) କବୀର କେଉଁଠାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ?
ବନାରସ, କାନପୁର, ଲକ୍ଷ୍ନୌ, ଆହ୍ଲାବାଦ

ଖ) ଶିଖ୍‌ଧର୍ମ କିଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ?
କବୀର, ଗୁରୁ ନାନକ, ଗୋବିନ୍ଦ ସିଂ, ତୁକାରାମ

ଗ) ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ କିଏ ଥିଲେ ?
ଗୋପ ଦାସ, ମଧୁ ଦାସ, ହରି ଦାସ, ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ

ଘ) ନାମଦେବ କେଉଁ ରାଜ୍ୟର ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ଥିଲେ ?
ଗୁଜୁରାଟ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର, କେରଳ, ତାମିଲନାଡୁ

ଚ) ନିଜାମୁଦ୍ଦିନ୍ ଆଉଲିୟା କେଉଁଠାରେ ରହୁଥିଲେ ?
ଗିୟାସପୁର, ଦିଲ୍ଲୀ, ଗୁରୁଗାଁ, ମଥୁରା

ଛ) ମହାଭାରତ ଓ ରାମାୟଣକୁ କିଏ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ?
ନସରତ୍ ଶାହ, ମହମ୍ମଦ ଶାହ, ଅହମ୍ମଦ ଶାହ, ହରିହର ଶାହ

ଜ) ଆମୁକ୍ତମାଲ୍ୟଦ କେଉଁ ଭାଷାରେ ଲେଖା ଯାଇଥିଲା ?
ତାମିଲ, ତେଲଗୁ, ବଙ୍ଗଳା, ମାଲାୟାଲାମ

ଝ) 'ତସ୍‌ବିରଖାନା' କିଏ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ?
ଜାହାଙ୍ଗୀର, ଶାହାଜାହାନ, ଆକବର, ବାବର

ଞ) ରାଗଦର୍ପଣ କେଉଁ ସୁଲତାନଙ୍କ ସମୟରେ ଲେଖା ଯାଇଥିଲା ?
ବଲବନ୍, ବାବର, ମହମ୍ମଦ ତୁଗ୍‌ଲକ୍, ଫିରୋଜଶାହା ତୁଗ୍‌ଲକ୍

୩. **ଯେଉଁ ଗୋଟିକ ଅଲଗା ତା' ଚାରିପାଖରେ ଗୋଲ ବୁଲାଅ ।**

କ) କବୀର, ଗୁରୁ ନାନକ, ଶାହଆଲାମ୍ ବୁଖାରୀ, ଜ୍ଞାନେଶ୍ୱର

ଖ) ବୀଜକ, ଗୁରୁଗ୍ରନ୍ଥ ସାହେବ, ଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ, ବାବା ଫରିଦ୍

ଗ) ପଦ୍ମାବତୀ , ହିନ୍ଦୀ, ତେଲଗୁ, ପଞ୍ଜାବୀ

ଘ) ତବଲା, ଢ଼ୋଲକ, ହାରମୋନିୟମ, ମୃଦଙ୍ଗ

୪. **'କ' ସ୍ତମ୍ଭରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ନାମ ସହିତ 'ଖ' ସ୍ତମ୍ଭରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ପୁସ୍ତକକୁ ଗାରଟାଣି ଯୋଡ଼ ।**

'କ' ସ୍ତମ୍ଭ	'ଖ' ସ୍ତମ୍ଭ
ଗୁରୁ ନାନକ	ମହାଭାରତ
ଶାରଳା ଦାସ	ଭାଗବତ
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ	ଦାଣ୍ଡିରାମାୟଣ
ବଳରାମ ଦାସ	ଆଦିଗ୍ରନ୍ଥ
	ରାଗଦର୍ପଣ

ତୁମ ପାଇଁ କାମ

ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କ ଫଟୋ ଚିତ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରି ସେମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ବିବରଣୀଟିଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।